

EFOP duális képzés projekt tréningek kidolgozása

Nemformális tanulás tréning

Készítette: Dr. Kóbor Krisztina és Csillag Attila

1. A konkrét tréning értelmezése a keretet adó projektben (helye, értelme, indoklása)

Az EFOP 3.5.2-17, a szociális munka duális képzésének kidolgozására irányuló projekt egyik fontos részét, a megvalósítandó tréningorozat első részét – egyúttal a továbbiak megalapozását – adja az alábbiakban ismertetett nonformális tréning. Célja, szerepe kettős, ezért kidolgozásának is ezen a kettősségen kell alapulnia: egyrészt olyan, a gyakorlatban dolgozó szakemberek képzését, továbbképzését valósítja meg, akik a későbbiek során szociális munka szakos hallgatóknak, gyakornokoknak válnak szakmai segítőivé, tereptanáraivá, a duális képzés során oktatóivá. Másrészt pedig célja, hogy segítséget nyújtson a terepen dolgozók szakmai eszköztárának bővítésében, a szolgáltatást igénybe vevők problémáinak megoldása során csatarendbe állítható módszerek elsajátításában. A tréning tehát képzés a képzésben, hiszen egyrészt a tréningen résztvevők szaktudásának gyarapítását célozza, másrészt pedig a leendő gyakornokaik képzését is gazdagítja.

A tréning leírása, kidolgozása ennek függvényeként több tudományterülethez köthető, hiszen a résztvevők pedagógiai készségeik bővítését érik el a nonformális tanulás elősegítése módszerének elsajátításával, ugyanakkor ez a tudás a szociális szakma közvetlen gyakorlása során is hasznosítható lesz számukra. Éppen ezért a keretek megvonása során mind a nemformális tanulással, mind pedig a szociális szaktudással foglalkozni szükséges.

Minden ember életében helyet kapnak különböző tanulási formák, melyekből az életükhöz, annak menedzseléséhez, illetve a szakmákhoz, mindennapi tevékenységekhez szükséges tudásokat, készségeket és értékeket sajátítják el.

Iskolarendszerű képzésben javarészt olyan formális tanulás során szereznek információkat, melyek valamely tudományterülethez köthetők. Ezzel szemben az informális, nonformális, nemformális tanulás a környezetünkből „ellessett”, szerzett tudások, kompetenciák halmazát jelenti, mely a tapasztalati tanuláson alapul. Alanya, hasznosítója interakcióba kerül a környezetével, annak tagjaival, s a rendszert aktívan alakítja mind az alany, mind a környezet tagjai. E tanulási formában nincsenek tanárok vagy előadók, nem áll fenn hierarchia a szereplők

között. Előnye, hogy szereplői aktivitására alapozva, azok érdeklődési körének megfelelően közvetít ismereteket, így kreatív és kihívásokkal teli, demokratikus tanulási környezetben zajlik. Jellemzője a cselekedve tanulás és motivációja a rendszerben résztvevő szereplők értékein alapul. (Vargáné Subicz 2018)

„A nem formális tanulás tartalmi lényege a gyakorlat, a praxis elsajátítása. Tehát nem bír jelentőséggel az ismeretközvetítés, a reprodukív tanulás. Viszont jelentőséggel bír a gyakorlat, a tréning; itt a cselekvési tudás elsajátítása áll a középpontban. A gyakorlat és a tréning lényege a gyors és adekvát reagáló képesség elsajátítása. (...) A nem formális tanulás keretében a műveltség terén, a szervezetszerűség megtartásakor a képzésvezetőnek - trénernek, gyakorlatvezetőnek - arra kell törekednie, hogy ne tanítson, hanem facilitáljon és moderáljon. A képzésvezető nem tudásközvetítő, s nem is módszertani szakértő, hanem a keretfeltételek biztosításával kompetens beszélgetőpartner. A nem formális tanulás technikai, módszerbeli sajátossága a gyakorlattal, a tréningformával van összefüggésben. Így az adekvát technika:

- Ismeretalkalmazás: A meglévő tapasztalat birtokában a résztvevő felidézi és felismeri aktuális tudását, s tisztába kerülhet ismeretei szükségességével.
- Szimulációs gyakorlat: viselkedési modellek lemásolása. A képzésben résztvevőt egy valóságos vagy szimulált szerepbe helyezi a tréner. Lehetőség van a határok kipróbálására, az egyéni vonások felfedezésére, megélésére.
- Szerepjáték: a résztvevők élményeinek felfedezésén és az átadott forgatókönyvön alapuló aktív tanulási technika. A csoportban minden résztvevőnek megvan a maga szerepe; e szerepek változ(hat)nak, s ezt meg lehet tapasztalni.” (Vargáné Subicz 2018:10)

A felnőttoktatásban megvalósuló nemformális tanulás pozitív hatásait Kispálné (2015) tanulmánya elemzi. Ide sorolható a társadalmi tőke kapcsolati tőke részének bővülése, a bizalmi körök létrejötte a tanulótársak között, a személyközpontúság, a mások iránti nyitottság erősödése, egymás támogatása, az együttműködés fejlődése. A nemformális tanulásra építő tréning hozadéka lehet tehát az is, hogy a különböző szociális szolgáltatásoktól érkező szakemberek között „híd épül”, s nem csupán a gyakornokokkal és/vagy szolgáltatást igénybe vevőkkel való együttműködés javul, de az egymással való kooperáció is fejlődik. Ez pedig multiplikátor hatásként megsokszorozza önmagát, hiszen a gyakornokok számára követendő mintaként jelenik meg, illetve hatékonyabban működő ellátórendszert is eredményez.

A szociális szaktudással és annak megszerzésével kapcsolatban Budai (2008) tanulmánya világít rá több fontos tényre. „A szociális munka gyakorlatában az ismeretek, a készségek és az értékek együttesen alkotják a szociálismunka-tudást. Lüssi (2004) a *szociális problémamegoldást* tartja a szociálismunka-tudás alapvető specifikumának, a szociális

problémamegoldás tudásával bíró szakembereknek tekintendők a szociális munkások. (...) A szociális munka és képzés hazai gyakorlatában számtalanszor felszínre kerül a problémamegoldás és a problémakezelés fogalmának szembenállása. A *'problémamegoldás'* fogalom használata mellett szól a befejezettségre, az eredmények elérésére utalás, azaz ez egy optimistább szemlélet, miszerint a szolgáltatást felhasználók „visszailleszkedési karrierútján” az „útitársá” szegődött szakember egy korábbinál jobb egyensúlyi helyzet kialakításában érdekelt. A *'problémakezelés'* (túllépve az „elkezelgetjük valahogy” káros gyakorlatán) a segítő folyamatra teszi a hangsúlyt, „megengedőbb”, de egyúttal borúlátóbb viszonyulást fejezi ki.ⁱ (...) Sok szakember és kutató szerint a szociális munka művelőinek *eszmei háttérrel rendelkező, gyakorlatorientációjú diszciplínát*, másképpen kifejezve: rugalmas tudományos alappal bíró, de gyakorlatban alkalmazható „szociálismunka-tudást” kell felépíteniük (Fisher 1997). Az e kettős követelménynek való megfelelés „hogyanjai” joggal képezik állandó diskurzus tárgyát a hazai szolgáltatásokban és a képző stábokban. A szakemberek jelentős része az elméleti tudást „holt” – sőt felesleges – tudásnak tekinti, az elméleti szakemberek egy része pedig a gyakorlati tudást becsüli le, azt sokszor csak mechanikus, rutin jellegű tudásként kezeli.” (Budai 2008: 5)

Budai (2008) Rolfe (1998) nyomán arra is felhívja a figyelmet, hogy a képzés a szaktudás megszerzésének csupán egy igen rövid szakaszát adja, hiszen a szaktudás megszerzése hosszú folyamatnak tekinthető. Csapó (2006) pedig a PISA felmérések nyomán azt állítja, hogy a tudás alkalmazása életszerű helyzetekben nem következik evidensen abból, hogy az iskolában, azaz más kontextusban ez a tudás elsajátításra került. Ez az állítás még inkább kiemeli annak a jelentőségét, hogy a gyakorlatban alkalmazandó szociálismunka tudást a gyakorlatban is tanulják meg a hallgatók, mivel így annak hasznosítása nagyobb valószínűségűnek látszik.

„A rendszerszemléletű, a problémamegoldás, -kezelés gyakorlatában alkalmazható *sokarcú szociálismunka-szaktudást* tehát alapvetően *a tapasztalatokra épülés, a problémalátás, az alternativitás, a variabilitás, a rugalmasság, a szelektivitás, a kreativitás, az innovativitás, az integrativitás* stb. kell, hogy jellemezze. Rolfe megfogalmazása értelmében sajátos helyzetekben érvényesíthető személyes tudás kialakítására van szükség, amely Lymbery szerint folyamatosan újrakonstruálható, fejleszthető. Ez a megközelítésmód közel visz a kompetencia-alapú megközelítéshez. (...) Túl kell lépni „az először az elmélet és utána a gyakorlat” hagyományos felfogásán, hiszen nyilvánvaló, hogy a kompetenciaalapú képzés a gyakorlat valóságából indul ki, azt emeli elméleti szintre. Az elméleti és gyakorlati képzés párhuzamos kezelése és integrációja igen fontos képzésfejlesztési feladat. És igen fontos *a „szociálismunka-tudás” hatékony elsajátításának és alkalmazásának megtanulása már a képző folyamatban.*

Mindehhez újfajta képzési szellemiség és kultúra szükséges (Budai 2007, Csapó 2003, Szabó 1999).” (Budai 2008: 10-20.)

Jelen tréningnek tehát a fentiekben hivatkozott újfajta képzési szellemiség és kultúra jegyében célja és feladata, hogy résztvevői számára olyan nemformális tanulás útján elsajátítható eszközöket tegyen elérhetővé, melyek szintén nemformális tanulás útján leendő szociális szakemberek számára továbbadhatók, illetve a mindennapi szakmagyakorlás közben a szolgáltatást igénybe vevők hasznára fordíthatók.

2. A tréning leírása a következők alapján:

2.1. Megvalósításának előfeltételei, szükségletek, melyek életre hívják; összefüggése a tréning sorozat más elemeivel

Jelen tréning kidolgozását több tényező motiválta. Egyik tényező az EFOP 3. 5. 2-17 projekt elnyerése, mely a szociális munka duális képzésének létrehozására irányul, és amelyben nagy szerepet kapnak a tereptanárok, a terepen dolgozó munkatársak a leendő hallgatók képzése során. A másik tényező, mely megalapozza a tréning életre hívását, az elmúlt évek során lezajlott gyökeres változás a szociális munka BA szak nappali képzésében. Hallgatóink változó szociális környezetből érkeznek, de nagy többségükre jellemző, hogy családjuk nem tudja finanszírozni tovább tanulási terveiket, ezért az ahhoz szükséges anyagi erőforrásokat nekik kell megteremteniük. Java részben ezért már a képzés megkezdésekor dolgoznak, és az utóbbi két év során megteremtődött annak is a hagyománya, hogy az első félév abszolválása után a szakmában, a szociális szférában kezdenek munkát vállalni (jellemzően a hajléktalanellátás az a terület, ahol ezt középfokú végzettséggel megtehetik). A fiatal tehát egyrészt nappali képzésben szociális munkát tanul, másrészt pedig az itt megtanultakat (vagy még meg sem tanultakat) rögtön átfordítja főállású, szociális területen végzett munkájába is. Az pedig, hogy mindezt megtehesse, a szociális szolgáltatásoknál utóbbi években tapasztalható nagymértékű szakemberhiánynak köszönhető. A kereslet és kínálat tehát találkozik, ez azonban mind a képző intézmény (ha szeretné hallgatóit megtartani), mind pedig a szociális szolgáltatások (ha szeretné munkatársát megtartani) oldaláról nagymértékű együttműködést és rugalmasságot kíván. Tudomásul kell venni, hogy a tanterveket ettől a ponttól kezdve, nem feltétlenül csak és kizárólag a felsőoktatási intézmény oktatói állítják össze, hanem az élet. Azt és akkor kell tanítani a szociális munkás hallgatóknak, amit, és amikor a munkájuk megkíván. Tudomásul kell venni, hogy ettől a ponttól kezdve a szociális szolgáltatásoknál dolgozók, a munkatársak

és a vezetők is naponta szocializálják és tanítják a hallgatót, tudásai, készségei, ismeretei a terepen nem csupán a képző intézmény által kiválasztott tereptanár függvényében alakulnak. Fentiek miatt fontos a terepen dolgozó munkatársak, vezetők, tereptanárok kezébe olyan módszertani lehetőségeket, eszközöket adni, melyek a hallgatók terepen történő formálását rugalmas keretek közt, gyakorlatorientált módon, mégis szakmai szempontból megalapozottan teszik lehetővé.

Jelen tréninget tehát olyan komplex elemnek tekintjük, mely:

- az EFOP 3.5.2-17 szociális munka duális képzés kidolgozására irányuló projekten belül megvalósítandó tréningorozat első része;
- a célcsoport számára olyan komplex, rugalmas, gyakorlatorientált pedagógiai-szociális módszertani elemek elsajátítását teszi lehetővé, melyek a hallgatóval való mindennapi találkozás, illetve együttműködés során alkalmazhatók, ugyanakkor a szolgáltatást igénybe vevő szükségleteinek kielégítésére alkalmas eszköztárba is beilleszthetők;
- elősegíti a szociális szolgáltatások és a képző intézmény hatékonyabb és gördülékenyebb együttműködését a hallgató képzése során;
- hozzájárul az európai térben a 2000-es évek óta egyre hangsúlyosabbá váló „lifelong learning” gyakorlásához;
- lehetővé teszi a szociális munkát tanulók és gyakorlók közös – de akár önálló – ismeretszerzését;
- lehetőséget ad különböző meghatározott képzési szükségletek kielégítését szolgáló konkrét képzési programok kialakítására. A modul tartalmának célirányos szűkítésével és válogatásával, különböző szintű szakok számára elkülönülő vagy közös felsőoktatási tantárgyprogramok, illetve továbbképzési programok kialakítását célozza.

2.2. A tréning céljai

A fentiekre tekintettel a szociális munkás (BA) képzés során kiemelt jelentőséget kapnak a formális keretektől eltérő tanulási formák, metódusok. A tréning lehetőséget kínál ezek egy részének elsajátítására, mely a javarészt a terepen zajló képzésekben kiemelt fontosságú.

A nem-formális oktatás lényege, hogy rugalmasabb, a korábbi tapasztalatok felhasználására jobban építő forma. Az ilyen rendszerű tanulásban pozitívabb tapasztalatok és sikerélmények érik a résztvevőket, nagyobb a tapasztalati tanulás jelentősége. Ezen formák használatával valósulhat meg igazán az a mellérendelő jellegű kapcsolat, mely a duális képzésben résztvevők hallgató-oktató-tereptanár hármesegettségében szükséges.

A tréning célja tehát a nonformális tanulási technikák elsajátítása, módszerei pedig a kiscsoportos feladatmegoldások, szerepjátékok, szituációs játékok, melyeken keresztül a gyakorlatban ismerhetik meg a tréning résztvevői a technikákat, eszközöket, módszereket.

2.3. A tréning konkrét tartalma, lépésenkénti kidolgozása (játékokkal, feladatokkal)

A tréning összesen három modulra osztható, melyek a nonformális tanulás kiemelt összetevőin vezetnek át a résztvevőket. A három modult a résztvevők saját maguk által megtalált, kidolgozott és levezetett módszere zárja, mely egyúttal a tréning zárása és elfogadásának feltétele.

A modulok közül a hangsúly a komplex ismeretelemeket tartalmazó középső modulra helyeződik, mely a kommunikáció, kreatív gondolkodás, problémafeltárás és –megoldás, tervezés és szervezés témaköreit járja körül.

1. Ismerkedés, csapatépítés, együttműködés modul (3 X 45 perc)				
Egység célja	Módszerek	Eszközök	Idő	Munkaforma
Ismerkedés, csoportépítés	Térkép	iránytű	15 perc	csoportos feladatmegoldás
Ráhangolás, ismerkedés névtanulás	Besorolás (név, kor, születési hely)	----	15-20 perc	plénum, csoportos feladatmegoldás
Energetizálás	Fejbeccsap	újság	5 perc	csoportmunka
Ismerkedés, kapcsolatépítés	Bingo Játszma	bingo adatlap	10 perc	kooperatív tanulás
Ismerkedés, kapcsolatépítés	Közös vonások háromszöge	flipchart ívek, szövegkihúzó	40 perc	kiscsoportos munka (hármass csoport) plénum
Ismerkedés	Bemutat E/1	nincs	20 perc	páros munka plénum
Koncentráció fokozása	Gordiuszi csomó	fonal	20 perc	csoportmunka plénum
Reflektálás visszacsatolás	Talált!	céltábla	5 perc	egyéni munka

2. Kommunikáció
Kreatív gondolkodás
Problémafeltáró- és megoldó módszerek
Tervezés, szervezés modul (10 X 45 perc)

Egység célja	Módszerek	Eszközök	Idő	Munkaforma
Csoporton belüli kommunikáció fejlesztése	Kiállítás (263)	A4 papír, rajzeszközök	60 perc	plénum
Reflektálás az előadásra, résztvevőknek bele kell képzelnie magukat egy másik résztvevő helyébe.	Visszatekintés az előadásra (211)	nincs	30 perc	szerepjáték
Nonverbális kommunikáció fejlesztése, egymásra hangolódás erősítése	Üveglabirintus	4 szék	30 perc	páros gyakorlat, plénum
Kommunikáció jelentőségére és különböző észlelési-kommunikációs utakra való érzékenység növelése. Csapatmunka javítása.	Fatörzs (59)	fatörzs, szemkötő	30 perc	plénum
Koncentráció, aktív figyelem elsajátítása. Empátia, beleérző képesség fejlesztése.	Aktív figyelés	feldolgozandó témákat tartalmazó leírás	30 perc	kiscsoportos munka, triádokban
Kreatív gondolkodás, problémamegoldás fejlesztése, elvonatkoztatás, absztrakció fejlesztése	Két szék	két darab szék	15 perc	csoportmunka, plénum
Saját viselkedés másokra tett hatásának kimutatása, sztereotipizálás hatásainak bemutatása	Címkék	post it, filctoll	45 perc	csoportos gyakorlat, szituációs játék
Kommunikáció fejlesztése,	Odüsszeusz útja	---	30 perc	csoportos gyakorlat,

problémafeltáró- és megoldó módszer tanítása				szerepjáték, szituációs játék
Kommunikáció, tárgyalási technikák és kreatív gondolkodás fejlesztése, tervezési-szervezési készségek fejlesztése	Társasutazás	filctoll, kartonpapír, lufi, szívószál, ragasztó, szerepleírások	45 perc	kiscsoportos feladatmegoldás, szituációs játék, kooperáció
Kommunikáció, kreatív gondolkodás, problémamegoldás fejlesztése	Rádiójáték	---	20 perc	kiscsoportos munka, plénum, szerepjáték
Prioritások vizsgálata, delegálás, racionalizálás lehetőségeinek feltárása.	Hurrá nyaralunk! (206)	Íróeszköz, papír	30 perc	egyéni munka SMART módszer, ALPIN módszer
Saját befolyásolhatóság bemutatása, elfogultság kialakulásának bemutatása	Hírgyártás	lapok, filctoll, ragasztó, flipchart tábla	90 perc	kiscsoportos munka, plénum, szituációs játék

3. Nondirektív segítségnyújtás modul (3 X 45 perc)

Egység célja	Módszerek	Eszközök	Idő	Munkaforma
Előítételek, megismerése, feldolgozása, kezelése	Sergio és Julia története	flipchart	30 perc	csoporthmunka, plénum
Együttműködés, empátia fejlesztése, mások támogatásának megélése	Kockacukor torony	2 doboz kockacukor, kendők	10 perc	páros munka, kooperáció
Munkamegosztás, ötletelés, kommunikáció, mások támogatásának megélése	Pillecukor kihívás	madzag, pillecukor, spagetti, celux	20 perc	kiscsoportos munka, kooperáció
Empátia fejlesztése, előítételek csökkentése	Euro-vasút „á lá carte”	toll, papír	30 perc	egyéni, kiscsoportos, majd nagycsoportos

				munka, szituációs játék
Saját munka, teljesítmény értékelése, önreflexió	Ajándékutalvány	utalványkártyák	25 perc	egyéni munka,
Csoporttársak munkájának értékelés, lezárás	Üzenet	íróeszköz	15 perc	partnernmunka
Tréning egészének értékelése, visszajelzés	Pizza	flipchart	10 perc	csoportmunka plénum

Értékelési formák

A tréning teljesítésének feltétele egy nemformális eszköz kiválasztása, tanulmányozása, majd a tréning résztvevőinek bevonásával annak kipróbálása. A tréning többi résztvevője aktívan közreműködik a módszer kipróbálásában, majd a végén reflexiókat ad a kiválasztott eszköz adekvát volta, a lebonyolítás módjára.

2.4. Tanulási formák és időkereteik (nagy- és kiscsoportos munka, önálló feladatmegoldást, kooperatív feladatok, stb, időkeretekkel együtt)

A fent részletezett tréning 5-90 perc között végrehajtandó elemeket tartalmaz. Összesen 27 egységen keresztül valósít meg nagycsoportos, kiscsoportos, páros és egyéni gyakorlatokat, melyek szerepjátékokat, kooperatív játékokat, szituációs játékokat és ismeretelemeket is tartalmaznak.

3. Irodalomjegyzék

Bakos István (szerk.) (2006) *Játéktár, a nemformális pedagógia módszertanára épülő gyakorlatok, játékok fiataloknak és a velük foglalkozó szakembereknek* Echo Innovációs Műhely és Bástyá Gyermekvédelmi Szolgálat, Székesfehérvár

Besnyi Szabolcs - Nagy Gábor Mápó (2017) *A játék nem játék!* OptimusTréning, Bp.

Budai István (2008) *Szociális szaktudás-kompetenciák-képzés és a sztenderdek kidolgozása* KAPOCS 7. évfolyam, 4. sz. http://epa.oszk.hu/02900/02943/00037/pdf/EPA02943_kapocs_2008_4_06.pdf letöltés időpontja: 2018. 05. 17.

Brander, P. – Cardenas, C. – Vicente Abad, J. – Gomes, R. – Taylor, M. (2006) *Képzők könyve* Mobilitás Európai Fejlesztési Bizottsága, Bp.

Csapó Benő (2006) *A formális és nem-formális tanulás során szerzett tudás integrálása* Iskolakultúra 2. 3-16.

Durrschmidt, P. – Koblitz, J. – Mencke, M. – Rolofs, A. – Rump, K. – Schramm, S. – Strasmann, J. (2008) *Trénerek kézikönyve* Z-Press Kiadó, Bp.

Kispálné Horváth Mária (2015) *A nem formális tanulás pozitív és negatív hatásai a felnőttek társas kapcsolataira egy kutatás eredményei alapján* Képzés és Gyakorlat 13. évfolyam 1-2. szám 265-276.

Nagy Ádám dr. - Antal Ágnes - Holczer Mónika *Ifjúságügy-Módszertár, 100 nonformális módszer és szituáció megoldása* ISZT Alapítvány - Excenter Kutatóközpont, http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/M%C3%B3dszert%C3%A1r_k%C3%B6nyv_web.pdf
letöltés időpontja: 2018. 05. 17.

Vargáné Subicz Beáta *A nem formális tanulás célja, lehetőségei, színterei és eszközei* NSZFI, http://www.kepzesevolucioja.hu/dmdocuments/4ap/2_1896_013_101030.pdf letöltés
időpontja: 2018. 05. 17.

ⁱ A hagyományos gondozási paradigmához kapcsolódó fogalomhasználat sem a partneri viszony kialakítását és megtartását preferálja.